

Võru Instituudi 2025. aasta TÖÖPLAAN

Instituudi struktuur 2025. aastal

Võru Instituudi struktuuris on administratsioon ning kaks osakonda:

- teadus- ja arendusosakond asukohaga Võrus Tartu tn 48 ning
- muuseumiosakond, mis tegutseb neljas paigas: Karilatsi Vabaõhumuuseum Karilatsi küla Põlva kihelkonnas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum Võru linnas Kreutzwaldi 31, Mõniste Talurahvamuuseum Kuutsi külas Hargla kihelkonnas ja Vana-Võromaa Kultuurikoda Võru linnas Katariina allee 11.

Eelarve

Võru Instituudi **riigieelarveline finantseerimine** 2025. aastaks on 23.01.25 seisuga kokku **1 137 838** eurot, kusjuures kõik kulud on ministri kinnitatud käskkirja (nr 218, 23.12.2024) järgi nimetatud kui „muuseumi- ja muinsuskaitsepoliitka kujundamine, rakendamine“, mille hulgas on:

- 2024. a. tegevuskulude jääk 10 210 eurot;
- tööjõukulud 771 386 eurot;
- majandamiskulud 98 265 eurot;
- vahendid RKASile 138 703 eurot;
- remondifondi toetus 41 700 eurot;
- Muinsuskaitseameti toetus „Muuseumi kiirendi“ 19 250 eurot;
- põhivara amortisatsioon 13 609 eurot;
- käibemaksukulu RKASi kuludelt 30 515 eurot;
- käibemaksukulu tegevuskuludelt 14 200 eurot.

Erinevate **sihtotstarbeliste toetustena** on 2025. aastaks kavandatud **83 383** eurot, mis koosneb:

- 2024. a. kasutamata projektitoetuste jääk 6 083 eurot;
- Eesti Kultuurkapitali toetus 27 300 eurot;
- Põlvamaa, Valgamaa, Võrumaa Arenduskeskuste toetus 25 000 eurot;
- välistoetus Interreg „Eesti-Läti piiriülese koostöö programm 2021 – 2027“ toetus 25 000 eurot.

Omatulu nii teadus- ja arendusosakonna kui muuseumiosakonna peale kokku on 2025. aastaks kavandatud teenida **78 239** eurot, mille hulgas on:

- 2024. a. omatulude ülekantav jääk 2025. a eelarvesse 11 239 eurot;
- tööjõukulud 31 000 eurot;
- majandamiskulud 33 000 eurot;
- käibemaks tegevuskuludelt 3 000 eurot.

Võru Instituudi 2025.a **kogueelarve** koos riigieelarvelise finantseerimise, eelmisest aastast ülekantud jääkidega, kavandatavate omatulude ja sihtotstarbeliste toetustega ning põhivara amortisatsiooniga on kokku **1 299 461** eurot. (LISA 1. Kinnitatud eelarve liigendus 2025).

Personal

Võru Instituudi struktuuris on 41,5 ametikohta, millest 2025. aasta alguse seisuga on täidetud 37 ametikohta. Võru Instituudis töötavad 1. jaanuari 2025 seisuga:

Administratsioon

Direktor Ivori Padar, sekretär Tuuli Abel, finantsjuht Tiina Kahr.

Teadus- ja arendusosakond

Osakonnajuhataja Külli Eichenbaum (1,0), täidab ka projektijuhi ülesandeid.

Teadurid Evar Saar, Sulev Iva (0,8), Helen Plado (lapsehoolduspuhkusel), Mariko Faster (0,5), Kerli Kirch Schneider (lapsehoolduspuhkusel).

Spetsialistid Urmas Kalla, Evelyn Haug, Triin Toom, Mariko Faster (0,5).

Projektijuhid Kadri Ugur, Kaile Kabun (0,75), Merike Tigas, projektijuht Triin Rõõmusoks (0,6).

Ajutise loomuga tööülesannete täitmiseks kaasatakse töötajaid töövõtulepingutega või käsunduslepingutega.

Muuseumiosakond

Osakonnajuhataja Kersti Liloson, täidab ka Karilatsi Vabaõhumuuseumi juhataja ülesandeid, ning peavarahoidja Mirja Ots, täidab ka Vana-Võromaa Kultuurikoja juhataja ülesandeid.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum: juhataja Aimi Hollo, koguhoidja Malle Avans, tegevusjuht Marika Sepp, aednik Tiina Bahmatšev, külastusjuht Heli Raudsik.

Mõniste Talurahvamuuseum: juhataja Airi Rüütli, muuseumipedagoog Mare Tamtik, koguhoidja Liispet Jalandi, majandusspetsialist Mikk Vaidre.

Karilatsi Vabaõhumuuseum: koguhoidja Tiiu Niinemägi, muuseumipedagoog Marge Luude, arendusspetsialist Maris Veski, majandusspetsialist Janek Hämelane.

Vana-Võromaa Kultuurikoda: juhataja kt Mirja Ots, koguhoidja Karin Tohvri, galerist Jana Huul, muuseumipedagoog Lagle Lindenberg, külastusjuhid Eike Koemets, Irina Taro (0,5), Tiia Haug (0,5).

Tegevus

Teaduse valdkonnas jätkatakse tööd võru keele keeletehnoloogiliste arendustega ning täiendatakse keelekorpusi. Trükist ilmub grammatikaõpik. Nimeuurimise suunal tegeldakse Vana-Võromaa isikunimedega ning ka kohanimedega uurimisega, ühtlustavat toimetamist on veel Eesti perekonnanimedega raamatu juures, alustatakse Vana-Võromaa nimeraamatu käsikirja koostamisega. Instituudi teadurid osalevad võimalusel ettekannetega konverentsidel ning koostavad teadusartikleid oma uurimisvaldkonnas. Sügisene teaduskonverents tuleb interdistsiplinaarne, teemaks Põliskeeled ja -kultuurid muutuste ajal.

Aasta alguses peaks selguma otsus instituudi evalveerimise kohta.

Arendustegevustest on mahukamad ettevõtmised võrukeelse kooliõpetuse edasiarendamine Vana-Võromaa koolides, keelepesade töö toetamine Vana-Võromaa lasteaedades ning võro kultuuriruumi ühendavate tegevuste arendamine koostöös eri organisatsioonide ja omavalitsustega. Jätkatakse võru keele kõnelemist toetavate arendusprojektidega lastele ja peredele: erinevad võistlused ja konkursid, võrukeelsete väljaannete kirjastamine, õppematerjalide loomine, veebilehe „Helüait.ee“ täiendamine audiomaterjalidega. Võro keele nädala erinevad ettevõtmised ning aasta ringi ametis olevad erinevad võru keele eestkõnelejad laiendavad võru keele kasutajaskonda ning annavad julgust võru keeles kõnelda erinevates eluvaldkondades ja teemadel. Antakse välja kuuendat korda Hindätiidmise avvuhinda. Suutsusaunapärandi elujõulisuse analüüsiks alustatakse suutsusaunade loendus-uuringuga. Jätkatakse Vana- Võromaa käsitöövõrgustiku arendamist.

Võru Instituudi muuseumiosakonna ehk Vana-Võromaa muuseumide põhitegevused on kultuuripärandi esitlemine vastavalt iga muuseumi temaatikale näituste ja ekspositsioonide kaudu; kogude hoidmine, täiendamine ja kasutuseks ligipääsu tagamine; erinevate muuseumitundide ning teemapäevade läbiviimine; mitmesuguste sündmuste korraldamine. Jätkatakse Vana-Võromaa kultuuripärandiga seotud teemade lisamist muuseumide töösse. Muuseumides tutvustatakse Vana-Võromaa pärimust ning kohalikku kombestikku, Vana-Võromaa Kultuurikojas tutvustatakse võru keele ajalugu, suutsusaunakombestikku, rahvarõivaid, galeriis vahetuvad kunstinäitused. Karilatsi ja Mõniste muuseumides jätkatakse võrukeelsete lastelaagritega. Jätkuvalt antakse välja igakuist Vana-Võromaa muuseumide e-uudiskirja.

Tegevuskava 2025

on liigendatud instituudi arengukava 2024-2028 struktuuri põhjal, kus on kaheksa eesmärki ja igal eesmärgil tegevussuunad, mille tegevused peaksid viima soovitud tulemusteni.

Eesmärgid ja tegevused

E-1. Vana-Võromaa omavalitsused väärtustavad oma igapäevategevustes võru keelt ja kultuuri.

T-1.1. Omavalitsuse töötajatele ja poliitikutele korraldatakse võru kultuuri tutvustavaid koolitusi ja ühisüritusi.

Täpsustus: Üritused korraldatakse valdkondade kaupa erinevatele rühmadele vähemalt kaks korda aastas.

Pärimusõppe arendamine Võrumaa haridusasutustes, projekt „Umakultuur mi ümbre”

Võrumaa Arenduskeskuse poolt koordineeritava projekti „Umakultuur mi ümbre” raames jätkuvad strateegia arutelu kohtumised töögrupiga (kaasatud valdade ametnikke ja koolijuhid pilootasutustest). Jaanuarist märtsini toimub neli töögrupi koosolekut, mille tulemusel valmib strateegia kuidas soodustada laste loomulikku õppeprotsessi ja kasutada õpiruumi pärandkultuuri edasi andmisel. Veebruarist detsembrini toimib koolitusprogramm õpetajatele õppimaks sügavamalt tundma Vana-Võromaa/Setomaa kultuuriruumi eripära ja unikaalsust. Toimuvad inspiratsioonireisid tutvumaks heade näidetega pärandkultuuri edasiandmisest haridusasutustes ning ja mujal (Läti Suiti kogukond, näited Eestist) ja õppereis õpetajatele õppimaks tundma Vana-Võromaa ja Setomaa kultuuriruumi olulisi paiku ning inimesi. Tegevused pilootkoolides ja -lasteaedades: strateegia põhjal loodud õppematerjalide testmine ja sündmuste läbiviimine. Toetus planeeritud sildfinantseeringuna Interreg „Eesti-Läti piiriülese koostöö programm 2021 – 2027“ projektist Võrumaa Arenduskeskuse kaudu 25 000 eurot.

Vastutav täitja Triin Rõõmusoks, kaastäitja Kadri Ugur.

Instituut pakub Vana-Võromaa kohanime ja perekonnanime teemal ettekandeid omavalitsustele, samuti küla- ja kultuuriseltside üritustele.

Leevi küla ajalookogumikus ilmub Evarilt lühike artikkel Leevi esmamainimise 500. aastapäeva puhul.

Vastutavad täitjad Evar Saar, Mariko Faster.

Võru keele õigustele ja ametlikule tunnustamisele pühendatud seminar võru keele nädalal, 7. novembril. Korraldab Võrokõisi Kongressi Vanõmbidõ Kogo koostöös Võru Instituudiga Euroopa Liidu MARIO projekti "Indigenous Võro people of Estonia: from self-identification to official recognition" raames.

Vastutav täitja instituudi poolt Sulev Iva.

T-1.2. Uuringu läbiviimine teistes maades piirkonna eripära tutvustavatest võtetest.

T-1.3. Mainekujunduskampaania korraldamine.

Täpsustus: Suhtekorraldaja abiga kampaania väljatöötamine ja läbiviimine. Euroopa komisjoni, Erasmus+, Interreg, Norra jt projektitingimustega tutvumine ning võimalusel projektitaotluse kirjutamine ja projekti läbiviimine.

T-1.4. Tihendatakse koostööd Põlvamaa Arenduskeskusega, Valgamaa Arenguagentuuri ja Võrumaa Arenduskeskusega.

Kohtumised Valga ja Põlvamaa arendusorganisatsioonide ja haridusjuhtidega, et arutada võro keele ja kultuuri õpetamise täiendavaid võimalusi koolides väljaspool Võru maakondi.

Vastutav täitja Kadri Ugur

Vana-Võromaa sündmuste ja piirkonna diginähtavus ja turundus

Jätkub koostöö endiste maakondlike turismikoordinaatoritega, kes nüüd töötavad Lõuna-Eesti turismiklastis, aga vahendavad siiski infot ja haldavad olulisi veebi-infokanaleid (visitvoru, puhkaeestis, FB ja turismiinfo list) ning võimalusel panustavad Vana-Võromaa piirkonna nähtavuse suurendamisse.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Võru maakonna kultuuri- ja spordi valdkonna arendajate ning ettevõtjate koostöövõrgustik

Instituudi esindajad osalevad võrgustikus, mida koordineerib Võrumaa Arenduskeskuse kultuurispetsialist Kristi Vals.

Bernard Kangro kirjanduspreemia

Preemia määratakse Bernard Kangro sünniaastapäeval 18. septembril, see antakse Võrumaalt pärit või Võrumaaga seotud autorile või Võrumaa-ainelise loomingu eest, mis on ilmunud viimase aasta jooksul. Võrumaa Arenduskeskuse poolt välja antava Kangro-preemia komisjoni töös osaleb Kaile Kabun.

T-1.5. Jätkatakse omavalitsustega koostööd vastsündinutele võrukeelsete kingituste jagamisel.

Kinkeraamatud Vana-Võromaal sündivatele lastele

Raamatuid „Tsillokõsõn majan“ ja/või „Jänese hällüpääväkuuk“ kingitakse sündinud laste vanematele omavalitsuste lusikapidudel. Pidude toimumisajad ning sündinud laste arv selgitatakse eelnevalt välja ning toimetatakse vajalik hulk raamatuid õigeks ajaks kohale.

Vastutav täitja Triin Toom.

T-1.6. Tehakse omavalitsustele ettepanek osaleda võru keele nädala jt ürituste ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Täpsustus: Võru keele nädala märgilised sündmusel igal aastal erinevas omavalitsuses, koostöös MTÜ-ga Võro Selts VKKF korraldatakse suveülikooli sündmusi igal aastal erinevas omavalitsuses jne.

Järgmise Uma Pido toimumise vajalikkuses on kõik osapooled ühel meelel – pidu peab toimuma, aga mil moel protsessi saaks rahastada mõistlikul viisil, vajab käesoleva aasta jooksul kokkuleppimist. Kogu VI Uma Pido sh eelsündmused ettevalmistuste rahastustootlused tehti Võru Selts VKKF kaudu (aastatel 2019-2024 kokku ligi 80 taotlust + organisatsioonide omapanuste kokkuleppimine). Kui soovitakse Uma Pido traditsiooni jätkata, tuleb leida uus võimalus peo rahastamise korraldamiseks. Kokku oli peo eelarve 5 aasta peale 400 000 eurot. Vastutav täitja Ivari Padar.

T-1.7. Tehakse omavalitsustele ettepanek, et igal koosolekul ja muudel kokkusaamistel räägitaks võru keelt.

Ettepaneku tegemise aega ja viisi tuleb kavandada ja kaaluda, et ettepanekul soovitud tulemus ning mõju oleks. Algatuse ja hea näitena toimuvad projekti „Umakultuur mi ümbre“ haridusteemalised koosolekud kohalikus keeles. (*Keele pääl olõmise hoitja* Triin Rõõmusoks ja Kadri Ugur).

T-1.8. Tehakse ettepanek, et igas Vana-Võromaal koostatavas arengukavas ja teistes omavalitsuse strateegilistes dokumentides on läbiva teemana võru keele ja kultuuri hoidmine.

Aasta jooksul osaletakse piirkonnas algatatavate strateegiliste dokumentide nõustamistel, kui sellised võimalused avanevad. Täitjad direktor ja töötajad vastavalt planeeringuvaldkondade spetsiifikale.

E-2. Kõikides Vana-Võromaa lasteaedades ja koolides õpitakse võru keelt.

T-2.1. Tehakse Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepanek võru keele õppimise toetamise rahastamise suurendamiseks.

Võrukeelsed keelepessad eelkooliealistele lastele

01.01.25 seisuga on võrukeelseid keelepessirühmi 12-s Vana-Võromaa lasteaias, kokku 14 rühma: Antsla Lusti LA, Hargla Kooli LA, Kuldre Kooli LA, Lasva LA, Kääpa Kooli Orava maja LA, Põlva Lõunakaare LA Mesimummi maja, Põlva Põhjakaare LA Pihlapuu maja, Rõuge LA (2 rühma), Viluste Kooli LA, Võru LA Päkapiik, Võru LA Sõleke (2 rühma) ja Võru valla LA Lõunapärlid Väimela maja.

Jaanuaris liitub keelepessa võrgustikku ka Parksepa LA muusikaõpetaja, kes õpetab muusikaringis võrukeelseid laule- ja laulumänge.

Lasteaedades, kus töötavad keelepessa rühmad on kokku 260 last ja 40 inimest, kes on seotud võru keele õppega. Üldiselt toimib võru keele õpe üks kord nädalas, kuid Rõuge ja Lusti lasteaias räägivad õpetajad võru keelt igapäevaselt.

Vastutav täitja Evelyn Haug.

Võru keele ja kultuuri õpetamine Vana-Võromaa koolides

Eesmärk on võro keele kasutamine vähemalt 900 tunnis kõigis Võromaa koolides. See hõlmab niihästi võro keele ja kultuuri õppimist eraldi tundides, ringitunde (sh võrokeelsete laulude ja näidendite õppimist) kui kohaliku keele kasutamist ainetunnis (kas osaliselt või tervikuna). Õpetajad julgustavad lapsi kõnelema võro keeles ja kasutavad kohalikku keelt ka omavaheliseks ning lastega suhtlemiseks koolikeskkonnas.

Taotlus on saavutada, et võro keele õpe rakenduks mingil kujul vähemalt kolmes koolis, kus seda seni pole tehtud.

Vastutav täitja Kadri Ugur, kaasatud Triin Rõõmusoks

T-2.2. Tutvustatakse olemasolevaid õppematerjale lasteaedade ja koolide juhtidele ja õpetajatele.

Võru Instituudis asuvas keelepese rändraamatukogus on võrukeelsed juturaamatud, õpperaamatud, sõnadega pildikaardid, õppemängud ja eriteemalised õppemapid. Olemasolev õppematerjal on mõeldud kasutamiseks võru keelt õpetavatele lasteaiaõpetajatele. Lisaks on olemas õpetajate endi tehtud võrukeelne õppematerjal (töölehed, näitemängud, laulud, hommikuringi tegevused, näpumängud, liisusalmid jne), mis on olemas igas keelepese rühmas ja Võru Instituudis. Neid õppematerjale tutvustatakse kõigile huvilistele ja vajadusel laenutatakse ning antakse alustavale õpetajale. Vastutav täitja Evelyn Haug.

Võru keele ja kultuuri õpetajate töö koordineerimise (koolide külastamine, külalistundide andmine, kooli juhtkondadega kohtumine jms.) käigus tutvustatakse ka uusi õppematerjale. Süstematiseeritakse olemasolev õppevara veebis ja lihtsustatakse õpetajatele selle leidmist. Õpetajate täienduskoolitustel toimub põhjalik, meetodiline tutvustamine. Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-2.3. Koostatakse uusi õppematerjale üldhariduse kõikidele vanuseastmetele.

Uute võrukeelsete lastelaulude loomine

2023 jõudis lõpule esimene keelepese lauluprojekt, mille tulemusel on olemas 16 uut võrukeelset lastelaulu. 2024 loodi koolituspäeval juurde veel 10 uut võrukeelset laulu. 2025 aasta jooksul on planeeritud üks pikem koolituspäev, mille raames on soov luua juurde vähemalt kuus uut laulu.

Rahastust on küsitud ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest (KP koolitusprojekt 2025). Uute loodud laulude (2024-2025) keeleline toimetamine, ühtne noodistamine, fonogrammide tegemine, laulude õppimine ja sisselaulmine ning kontsertesitlus on planeeritud 2025-2026 õppeaastasse.

Vastutav täitja Evelyn Haug.

Keelepese seinakalender 2025

Koostöös keelepese rühmadega valmib 2026. aasta võrukeelne seinakalender. Iga keelepese rühm esitab ühe pildi, mis on joonistanud keelepese rühma lapse poolt. KP seinakalender on mõeldud kasutuseks õppematerjalina.

Rahastust on küsitud ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest (KP koolitusprojekt 2025).

Vastutav täitja Evelyn Haug.

„Võromaa kodulugu” õpperaamatule töölehed

Õpiku „Võromaa kodulugu” juurde Nele Reimanni poolt tehtud töölehtede materjalile leitakse kohane platvorm töölehtede avaldamiseks. Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-2.4. Jätkatakse lasteaedade ja koolide õpetajate täienduskoolituse korraldamist võru keelest ja kultuurist.

Keelepese õpetajate täiendkoolitus ja õppereisid

Täiendkoolitusi tehakse võru keelt õpetavatele Vana-Võromaa keelepese lasteaiaõpetajatele, muusikaõpetajatele, õpetajaabidele ning võru keele õpetamisest huvitunud kooliõpetajatele. Täiendkoolituste läbiviimise eesmärgiks on tagada õpetajatele parem keeleoskus ja paremad teadmised võro kultuurist. Koolituspäeval ja kodutöödena luuakse uusi vajalikke õppematerjale ning õppevahendeid võru keele õppeks keelepese rühmas. Õppeaasta jooksul on planeeritud 9 koolituspäeva, mis toimuvad Võru Instituudis ja õppereisidena. Koolituste raames pakutakse õpetajatele nii loenguid kui ka praktiliste tegevustega töötubasid, kust saadakse uusi ideid keele õppeks.

Lasteaiaõpetajate koolituseks taotleti toetust ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri meetmest 5737 eurot, omafin 4688 eurot. Vastutav täitja Evelyn Haug, kaastäitja Mariko Faster.

Võru keele ja kultuuri õpetajate koolituspäevad toimuvad vähemalt kaks korda esimesel poolaastal (15.veebruar, 5.aprill) ja kaks korda teisel poolaastal.

Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-2.5. Omavalitsuste haridusnõunikele ning lasteaedade ja koolide juhtidele korraldatakse regulaarseid kokkusaamisi võru kultuuri tutvustamiseks.

Täpsustus: Luuakse võru keele ja kultuuri tutvustamise pilootrühm, mis töötab põhimõtted ja tegevused välja ning laiendab neid.

T-2.6. Uuendatakse näidisainekava kooli õppekavas võru keele ja kultuuri käsitlemiseks ning tutvustatakse seda haridusjuhtidele ja õpetajatele.

Alustatud on seniste võru keele ja kultuuri raamõppekavade uuendamisega, suund on võetud lõimitud aine- ja keeleõppe metoodikale. Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-2.7. Selgitatakse eeliseid, mille toob võru keele ja kultuuri tundmine karjääri kujundamisele.

T-2.8. Korraldatakse võru keelt ja kultuuri tutvustavaid koolituspäevi lapsevanematele.

Võru keele ja kultuuriga seonduvaid keelepasa tegemisi tutvustab Evely Haug lasteaedades lastevanemate koosolekutel, erinevatel üritustel ning meedia kaudu.

T-2.9. Korraldatakse sündmusi (ekskursioonid, matkad, koosviibimised jne) eri kihelkondade laste ja noorte omavahelise suhtlemise soodustamiseks.

„Mino Võromaa“ 38. kirjatööde võistlus

Võistluse tähtaeg on 14.02.2025, tulemused selguvad žürii abiga veebruari lõpuks. Paremaid kirjutajaid on plaanis tunnustada hiljemalt enne õppeaasta lõppu. Üks võimalik koht tunnustamiseks on Võru Instituudi 30 aasta juubel 21. märtsil Kandle kultuurimajas. Raha auhindade tarvis ja õpetajate-juhendajate tänamiseks on taotletud Eesti Rahvakultuuri Keskuselt (600 eurot).

Vastutav täitja Kaile Kabun.

Võrukeelne mälumäng

Võrukeelne mälumäng toimub märtsis või aprillis Võru Instituudis. Sihtrühm on põhikooli vanema astme õpilased. Viktoriini teema on: võrokesed, võru keel ja kultuur. Vastutav täitja Kaile Kabun, kaastäitjad Kadri Ugur ja Mariko Faster.

Juhan Jaigi nimeline jutupäev

Toimub 7. mail Sanna kultuurimõisas. Vastutav täitja Kadri Ugur, kaastäitjad Kaile Kabun, Evely Haug.

Võru keele laagrid lastele Mõniste Talurahvamuuseumis ja Karilatsi Vabaõhumuuseumis

Vana Võrumaa muuseumides on kavandatud toimuma ka sel suvel võru keele laagrid. Kõigil Vana-Võromaa piirkonna lastel on võimalus tulla laagrisse ja veeta 3 päeva võrukeelses keskkonnas eakaaslaste seltsis. Laagritesse on kaasatud erinevad õpetajad ja tegevusjuhid Vana-Võromaal. Laagrisse oodatakse 7-13 a vanuseid lapsi ja gruppi mahub 20 last. Kadri Ugur, Triin Rõõmusoks ja Evely Haug osalevad vastavalt laagrite korraldajate vajadustele.

Vastutavad täitjad Airi Rüütli ja Maris Veski, kaastäitjad Kadri Ugur, Evely Haug.

E-3. Igas Vana-Võromaa kihelkonnas on loodud vähemalt üks võrukeelne lasteaiarühm.

T-3.1. Korraldatakse kogemusseminare heade näidete tutvustamiseks.

T-3.2. Jätkatakse osalemist omavalitsuste ja lasteaedade üritustel ning koosolekutel veenmaks võru keele oskuse vajalikkuses.

Keelepesade tugiõpetaja Evely Haug võtab osa keelepesarühmade õppekäikudest, muuseumitundidest ning lasteaedade üritustest, osaleb omavalitsuste ja töörühmade koosolekutel, kus selgitab võru keele olulisust.

T-3.3. Tehakse ettepanek Haridus- ja Teadusministeeriumile toetada võrukeelsete lasteaiarühmade tegevust.

T-3.4. Jätkatakse lasteaedade innustamist auhindade, õppematerjalide jms väljaandmisega.

Keelepesade õpetajate innustamine ja tunnustamine

- Igapäevases suhtluses keelepese õpetajatega selgitavad instituudi tugiõpetajad välja nende vajadused ja soovid seoses keeleõppega (raamatud, õppematerjalid, auhinnad üritustel). Vajalikud olemasolevad õppematerjalid edastatakse e-posti teel, rändraamatukogus olevad raamatud, mängud ja õppemapid viib tugiõpetaja ise kohale. Uute vajaduspõhiste õppematerjalide väljaselgitamine toimub ühiselt koos keelepasa õpetajatega ning tugiõpetaja korraldab eesmärgistatud õppematerjali valmimise.
- Kõik keelepesarühmad ja sealsed õpetajad saavad uued VI väljaanded, mida saab kasutada õppematerjalina („Täheke”, „Keelepesäkallõndri” jmt).
- Võru keele nädala raames saavad lasteaiad võrukeelseid raamatuid jagamiseks auhindadeks ja kingitusteks erinevate mängude, viktoriinide ning ristsõnade lahendamisel.

- Lasteaiarühmad, kus toimub keeleõpe, saavad tasuta käia Vana-Võromaa muuseumites ning osaleda muuseumide õppeprogrammides.
- Õppeaasta lõpus (juuni) toimub keelepesade tunnustusüritus, kus tehakse kokkuvõtte möödunud õppeaastast, tänatakse õpetajaid ning lasteaedu. Kõik lasteaiad, kus õpetatakse võru keelt, saavad instituudi tänukirja. Kõik koolitustel osalejad saavad koolitustõendid, mis kajastavad nende osavõttu koolitustest ja muudest tegevustest ajavahemikus septembrist 2024 juunini 2025. Õpetajad, kes on tegelenud keele õppega kümme aastat, saavad HTM tänukirja ja meene (keelepesa kruus) instituudi poolt.

Vastutav täitja keelepesade tugiõpetaja Evelyn Haug.

Õppematerjalide loomine (vt lisaks T-2.3).

Õpetajad tõlgivad ja instituudi spetsialistid toimetavad eestikeelsete lasteraamatute tõlkeid õppematerjaliks keelepesarühmadele, nt Piret Raua „Teistmoodi printsessi lood” ja Kristiina Kassi „Kasper ja viis tarka kassi”. Vajadus oleks tegelda keelepesaõpetajate õpirände projektiga Erasmus+ toel, et õpetajatele näidata keelepesi mujal Euroopas. Vastutav täitja Mariko Faster, kaastäitja Evelyn Haug.

T-3.5. Korraldatakse omavalitsusjuhtidele ja haridusjuhtidele arutelukoosolekuid võru keele ja kultuuri hoidmisest lasteaedades.

T-3.6. Jätkatakse võru keelepesa arengukava tegevustega keelepesa arengukava eesmärkide saavutamiseks.

- Hoitakse seniseid keelepesasid (14 rühma) ning püütakse neis võrukeelsete päevade arvu suurendada, vt ka T-2.1.
- Instituudipoolne tugiõpetaja käib igapäevaselt lasteaedades, kus töötavad keelepesad, olles õpetajatele igakülgeks abiks. Suhtluses õpetajate ja lastega selguvad ka vajadused õppevahendite ning täiendkoolituste osas.
- Regulaarselt suheldakse lasteaedadega, kus veel ei tööta keelepesa ning tutvustatakse sealsetele õpetajatele keelekümlusmetoodikal põhinevat keelepesa tööd.
- Jätkame koostööd 2023.a sügisel Võru keelepesaga liitunud Laimjala Kooliga Saaremaalt.
- Keelepesasid ja nende tegemisi tutvustatakse ajakirjanduses, sotsiaalmeedias ja Võru Instituudi kodulehel.

Keelepesa-ettevõtmised 2025. aastal:

Sõbralt–sõbrale veebruar 2025

2025 teema-aastaga seoses käib Evelyn igas keelepesa rühmas ja õpitakse koos lastega meisterdama järjehoidjaid. Eesmärgiks on lastega rääkida sõbrapäevast ja sõprusest. Valminud järjehoidja saab laps jätta endale või kinkida sõbrale.

Jutuvestmine-nukuteater lasteaedades aprill 2025

Jutuvestja Terje Lillmaa käib igas keelepesa rühmas ja jutustab lugusid kevadest, looduse ärkamisest ning lindude tegemistest muinasjuttudes. Toetust on küsitud: ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetuse meetmest (KP koolitusprojekt 2025).

Kooliminejate laste meelepidamine mai 2025

Lõbus ja mänguline päev lastele, kes on käinud keelepesa rühmas ja sügisel alustavad kooliteed (~ 40 last). Kõigile lastele kingitakse piltsõnastu.

Võru keele nädal november 2025

Võru keele nädala raames toimuvad lasteaedades üritused kogu kuu jooksul. Keelepesarühma õpetajad tutvustavad mängude, juttude, laulude ja näitemängude kaudu võru keelt teistele rühmadele ja ühisüritustel lastevanematele. Võru keele nädala raames käib Instituudi töötaja kuu jooksul kõigis keelepesa rühmades ja aitab läbi viia tegevusi vastavalt vajadusele.

Jõulutsõõr keelepesa rühmades detsember 2025

Detsembri kahel esimesel nädalal käib Instituudi töötaja keelepesades ja viib läbi jõuluteemalise programmi, kus tutvustatakse lastele jõulukombeid ja tegevusi. Iga rühm saab kingituseks KP kalendri ja võro-seto tähttraamatu.

Vastutav täitja Evelyn Haug.

E-4. Peredel on võimalik igapäevaelus igas olukorras võru keelt kasutada.

T-4.1. Täiendatakse ja tutvustatakse veebilehte *helüait.ee*.

Kodulehe helüait.ee haldamine ja täitmine võrukeelsete aja- ja ilukirjandustekstidega

Helüaiaid kodulehte täiendatakse algupärase ja tõlgitud võrukeelse ilukirjandusega nii lastele kui ka täiskasvanutele. Audioraamatuteks saavad teosed, autorid ja avalikuks saamise kuupäevad selguvad töö käigus. Plaanitud instituudisene koostöö: jätkub Eesti Rahvaluule Arhiivi võrukeelsete muinasjuttude sidumine Helüaiaidaga, järke ootavad Põlva, Räpina ja Vastseliina kihelkondade helisalvestised (Urmas). Keelepesaõpetajate täiendkoolituste raames tõlgitud jutud ja loodud luuletused loetakse sisse ja pannakse üles Helüait veebilehele (Evely). Kindlasti on plaanis lisada Helüaita ühe eestikeelse lasteraamatu (Anti Saare "Pärt ei oska saltot") võrukeelne tõlge, mis valmib Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilastööna (Sulev). Helüaiaid täienemise võimalused võivad kujuneda ka iseenesest, muu koostöö pinnalt. Ajakirjanduslik rubriik „Märgotus“ saab aasta jooksul täiendust vastavalt ühiskonnas aktuaalsetele teemadele ning hea koostöö korral Uma Lehe ja erinevate võru keelt oskavate inimestega. Helüaiaid kodulehele üles pandud postitusi jagatakse ka sotsiaalmeedias. Jooksvalt jagatakse taskuhäälningut Poodi man. Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-4.2. Korraldatakse võru keele täienduskoolitusi teenindajatele ja huvilistele.

Võru keele kursused

Vastavalt huvigruppide soovidele planeerime ja avame keelekursusi jooksvalt. Võru keele alg- või järgkursus Võru Instituudis või Tallinna Rahvaülikoolis septembris-detsembris. Õpetab Sulev Iva.

T-4.3. Jätkatakse koostööd ERR jt meediakanalitega võrukeelsete saadete tootmise ja levitamise edendamiseks.

Võrukeelsed multifilmid

Koostöös telekanalitega KidzoneTV ja KidzoneMini laiendada võimalusi võrukeelsete multifilmide valikuks. Eesmärk on anda lastevanematele võimalus muuta digitelevisioonis näidatavate multifilmide keel võru keeleks, et lastel oleks võimalik meeldivalt aega viites kuulata ja koos sellega õppida võru keelt. 2024. aastal valmistati ette 32 osa "Edmond & Lucy" sarja multikatest, kuid pingelise eelarve tõttu ei saadetud neid materjale ära Kidzone kanalile. 2025. aastal otsustame kuidas projektiga jätkata. Vastutav täitja Ivari Padar.

Võru keele nädala kajastamiseks meedias tuleb leida koostööst huvitatud meediapartnerid. Arvestame koostöö jätkumisega Vikerraadio toimetajatega ning Lõuna-Eesti Postimehe ja LõunaLehega, aga loodetavasti saame ka uusi koostööpartnereid. Vastutav täitja Triin Toom.

Võrukeelsete raadiouudiste tarbeks info otsimine ja toimetajale edastamine. Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

T-4.4. Innustatakse rahvateatreid jt loomingus võru keelt kasutama.

T-4.5. Jätkatakse võrukeelsete raamatute koostamist ja kirjastamist.

Eestikeelne Vana-Võromaa-aineline raamat „Vana-Võromaa päevapiltnikud“

Ago Ruusil on kavas anda 2025 aastal toimetada raamatu „Vana-Võromaa päevapiltnikud“ teine osa. Kaile Kabun on selle raamatu keeetoimetaja. Vastutav täitja Ivari Padar.

Võrukeelsete muinasjutukogude koostamine

2025. aasta märtsiks peaks ilmuma trükist esimene osa mitmeosalisest Vana-Võromaa muinasjuttude antoloogiast. Esimesse väljaandesse on koondatud Vana-Võromaa imemuinasjutud. Käsikirja koostaja on Urmas Kalla, illustratsioonid on teinud Vana-Võromaa juurtega kunstnik Albert Gulk. Tegu on mustvalge raamatuga, orienteeriv maht 272 lehekülge. Tehnilise toimetaja töid teeb Kaile Kabun. Urmas asub ette valmistama II köite materjalide toimetamist: 67 muinasjututeksti kirjaviisi kohendamine, sõnaseletuste lisamine ja üleskirjutajate, salvestajate ning jutustajate (kokku 12) elulooliste andmete täpsustamine. Plaanitud on aasta lõpuks käsikiri kokku saada. Vastutav täitja Urmas Kalla.

Võrukeelsete romaanide konkurss

14. märts 2025 on aasta tagasi välja kuulutatud võrukeelse romaani kirjutamise konkursi tähtaeg. Tööde laekumise järgselt saab edasi planeerida hindamiskogu tegevused ja preemiatega seonduva. Konkursi paremad tööd antakse tulevikus välja raamatutena. Konkurssi korraldatakse koostöös MTÜ-ga Võro Selts VKKF.
Vastutav täitja Kaile Kabun.

T-4.6. Jätkatakse võrukeelsete laulude, sh koorilaulude loomise toetamist ja julgustatakse nende laulude võtmist oma repertuaari.

Uute lastelaulude loomine (vt täpsemalt T-2.3.)

Keelepesa õpetajate, keeletespialistide ja muusikute koostöös luuakse uusi võrukeelseid lastelaule. Töö toimub koolituspäevade raames.

Vastutavad täitjad Evelyn Haug ja Mariko Faster.

T-4.7. Soovitatakse omavalitsustel lisada veebilehele võrukeelset teavet ning aidatakse seda koostada.

Püüame seda liita pidevasse igapäevasesse suhtluse omavalitsustega, aga 2025. aastal spetsiaalselt sellega eraldi ei tegelda.

T-4.8. Innustatakse ürituste korraldajaid ja ettevõtjaid kasutama võru keelt.

Võro keele iistkõnõlõja

Võro keele kõnelemisele annavad järjepidevalt hoogu erinevad rohkem või vähem tuntud võrokused, pidades mõne aja eestkõneleja ametit ja kutsudes oma eeskujuga üles võrokese võru keelt avalikus ruumis julgelt kõnelema. Eestkõnelejad levitavad teavet oma tegemistest võimalikult laialdaselt. Võro keele eestkõnelejaid tuleb ametisse leida ning kutsuda, nõustada, aidata sündmuste korraldamisel ning kajastamisel. Vastutav täitja Triin Toom.

Hindätiidmise avvuhind 2025

Võru Instituut koos Võrumaa Arenduskeskuse ja Põlvamaa Omavalitsuste Liiduga kuulutasid aasta alguses välja kuuendat korda välja Hindätiidmise auhinna konkursi. Hindätiidmise auhinna eesmärk tunnustada tegijaid, kes hoiavad võrokeseks olemist au sees. 14. märtsil 2025 antakse auhinnad üle.

Taotletud ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 1155 eur ja Võrumaa AK 200 eur ning Põlvamaa OL 200 eurot.

Vastutav täitja Triin Toom.

Võru Instituut 30

Sellel aastal täitub Võru instituudi asutamisest 30 aastat, selle äramärgimiseks korraldame 21. märtsil Võru Kandles tänusündmuse, kus peetavad ettekanded heidavad pilgu tehtule ja saavutatud tulemustele.

Vastutav täitja Triin Toom.

Võro keele nädal 3.–9. November 2025

Nädal on ellu kutsutud, et pöörata tähelepanu võro keele ja innustada võro keele oskajaid seda igapäevaselt kasutama. Nädal on täis väiksemaid ja suuremaid sündmusi erinevatelt korraldajatelt. Instituut koondab teavet ettevõtmiste kohta, et neid meedias tugevalt esile tuua, aga ka võtab ise eest põnevaid tegevusi. Plaanis on jätkata võrukeelse mälumänguga, viktoriinidega, pakkuda instituudis lastele tegevustunde jms.

Taotletud toetust ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 1155 eur.

Vastutav täitja Triin Toom.

T-4.9. Nõustatakse kohanimede valimisel eelistama võrukeelseid nimesid.

Kohanimede alane nõustamine

Jätkub kohanimede-alane nõustamine, peamiselt Maa- ja Ruumiameti ja omavalitsuste poolt tulnud küsimustes. Maa- ja Ruumiametilt on tulnud ettepanek, et Evar peaks paar 45-minutilist veebiseminari Lõuna-Eesti omavalitsustele kohanimemääramise teemal.

Vastutav täitja Evar Saar.

Koostöös Kaido Kahaga jätkub Mammaste talunimede ametliku taastamise katse. Kui õnnestub, siis koostöö Põlva vallaga selles osas. Vastutav täitja Evar Saar.

E-5. Teadusuuringud hõlmavad võru kultuuri kõiki valdkondi.

T-5.1. Õpetajate ja õppijate toetamiseks sõnastatakse ja kirjeldatakse võru keele grammatika.

Võru keele grammatikaõpiku väljaandmine

Grammatikaõpiku koostamine täiskasvanutele. Toimub käsikirja lõpptoimetamine ja korrektuur ning raamat trükitakse.

Vastutav täitja Sulev Iva, kaastäitja Kaile Kabun.

T-5.2. Rakendusuuringute kavandamine ja läbiviimine arhiivides jt kogudes oleva teabe alusel. (Muinasjutud, rahvariided, toidupärandid, rahvalaulud, saunapärimused jms)

Võru keelevaramu täiendamine arhiivide materjalide läbitöötamise käigus.

Rahvarõivaste ja nende valmistamise alase võrukeelse sõnavara kogumine pärimustekstidest ning arhiivimaterjalidest. Toimub rahvarõivastega seotud uurimistöö käigus. Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Võru keele erialasõnavara arendamine.

Eelnevat aastat alanud võrukeelsete seenenimetuste töö jätkuks on vaja jätkata võrukeelsete taime- ja loomanimetuste süstematiseerimise ja uute nimetuste võru keelde loomise tööd. Edaspidi on vaja jätkata teistegi eluvaldkondade võrukeelse sõnavara süstematiseerimise ja uuendamise. Eelkõige peaks see katma põhikooli erinevates õppeainetes vajaminevat seni puuduvat võrukeelset sõnavara, kuid konkreetse vajaduse ilmnedes ka muude eluvaldkondade sõnavara.

Töösuuna eestvedajaks on Sulev Iva.

T-5.3. Isiku- ja kohanimed uurimine, võimalusel kohanimed kogumine, nimede päritolu selgitamine ja tutvustamine, nimekorraldus, ajalooliste nimede uuesti kasutusse võtmise soovitamine.

Vana-Võromaa ja laiemalt Lõuna-Eesti nimede uurimine

2025. aastal jätkub töö "Eesti perekonnanimeraamatu" täiendamise ja toimetamisega. Tuleb üle vaadata ja täiendada nimeartikleid, lahendada toimetamisel tekkinud küsimusi. Teadurid võtavad osa seminaridest ja veebiseminaridest.

Põhitööks on raamatu "Vana-Võromaa nimeraamat" käsikirja koostamine. Sellest tuleb 36-peatükiline populaarteaduslik kokkuvõtlik ülevaade kõikidest Vana-Võromaa eripäradest nimedes. Raamatus võetakse lühidalt kokku kõik, mis on senini Vana-Võromaa nimede kohta välja uuritud. Vahesest määral tuleb mõne peatüki kirjutamiseks ka infot juurde uurida, sest näiteks linnakohanimesid pole varem uuritud. Käsikiri on plaanitud valmis saada aasta lõpuks, et 2026. aastal see retsenseerida, toimetada, illustreerida, kujundada, külgendada ja trükkida. Võromaa nimeraamatu koostamiseks on esitatud rahataotlus 2025. aastaks ERK Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetusmeetmesse.

Evar ja Mariko osalevad onomastika oskussõnastiku töörühmas koostöös EKI teadlastega. Täiendatakse ja toimetatakse artikleid, vajadusel lisatakse uusi.

Osaletakse erinevate autorite ühisettekannetega konverentsidel: CIFU kongressil Marikol ühisettekanne Kadri Koreinikuga, osaletakse Helsingis nimeuurimise päeval.

Evar jätkab eelmisel aastal alustatud jahimeeste kohanimed uurimist, mille tulemustest ilmub artikkel Emakeele Seltsi aastaraamatus. Koostamisel artikkel etnonüümi ugalane ja Ugandi teemal on kavas avaldada ajakirjas Keel ja Kirjandus. Retsenseerimisel on üks teadusartikkel, mis ilmub ajakirjas Keel ja Kirjandus; juhendamisel ja retsenseerimisel on kuni nelja nimekursusel osalenud üliõpilase artiklid TÜ Lõuna-Eesti keskuse aastaraamatusse.

Evar osaleb Debreceni ülikooli nimeteadlase Valéria Tóthi projektis „Isikunimed keskaegses kontekstis“, kus koos Fred Pussiga antakse ülevaate eestlaste isikunimesüsteemi kujunemisest keskajal. Mis kujul koostöö täpselt vormub, ei ole veel päris selge.

Mariko uurib edasi Piiblist pärit perekonnanimesid ja lasteaiarühmade nimesid. Koostamisel on nimeteaduslikud artiklid: lasteaianimedest koos Kadri Koreiniku ja Kara D. Browniga; artikkel „Hämarunud sõnad Lõuna-Eesti kohanimes“ (LE keskuse aastaraamatusse), katastrinimedest ühisartikkel Evar Saarega.

Retsenseerimisel on üks teadusartikkel Linguistica Uralica jaoks.

Vastutav täitja Evar Saar, kaastäitja Mariko Faster.

T-5.4. Võrukeelse kirjandusega seotud teabe analüüsimine, korrastamine ning tutvustamine.

Võru kirjanduse kodulehe jooksev täiendamine juurdetulevate materjalide ning lisanduvate faktidega.
Vastutav täitja Kadri Ugur.

T-5.5. Võru keelt ja selle kasutamist puudutavad uuringud, sh võru keele kasutajate dünaamika analüüsimine rahvaloenduste andmete järgi kasutajate dünaamika analüüsimine rahvaloenduste andmete järgi.

T-5.6. Võru ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid.

2025. aasta põhitööks on jätkuvalt võru ja seto keeleressursside ja keeletehnoloogia edasiarendamine. Jätkuprojekti "Võru ja seto keeleressursside ja keeletehnoloogia arendamine" 2024-2027 Eesti keeletehnoloogia programmist (EKT) ei rahastatud. Seetõttu pole kõiki plaanis olnud tegevusi võimalik käesoleval aastal ette võtta. Küll aga tuleb lisarahastuse puudumisest hoolimata kindlasti jätkata võru-eesti-võru veebisõnaraamatu ja korpuste edasiarendamist ja jätkuvat integratsiooni teiste rakendustega. Jätkame veebisõnaraamatu arendustööd:

- a) sõnaraamatu eesti-võru andmebaasi uue versiooni ja selle veebipõhise muutmisrakenduse edasiarendamisel;
- b) alustame sõnaraamatu vanema, võru-eesti osa ühtlustamist ja moderniseerimist, ühildamaks see paremini uue eesti-võru andmebaasiga;
- c) jätkame sõnaraamatuartiklite sisulise parandamise ja täiendamisega ning uute artiklite lisamisega;
– eelkõige on plaanis sõnaraamatusse sisestada sõnaartiklid võrukeelsetele seenenimetustele, mis on korrastatud ja loodud 2023–2024 toimunud võrukeelse seeneterminoloogia töörühma koosolekutel;
– aga samuti ka sõnaartiklite täiendused ning uued sõnaartiklid, mis on pärit peatselt ilmuva võrukeelsete muinasjuttude raamatu keelelisest läbitöötamisest Urmas Kalla poolt.

TÜ Mark Fišeli töörühm kinnitas ühiskohtumisel Võru Instituudis (30.10.2024) oma huvi ka võru keeletehnoloogia arendamiseks ja soovi selles meiega koostööd teha. Püüame ühisprojektideks leida uusi rahastusvõimalusi.

Vastutav täitja Sulev Iva.

T-5.7. Nõustamised seoses teadustööga ja teaduse populariseerimisega.

Urmas Kalla:

- litereerib võrukeelseid jututekste Ingrid Rüütli koostatava raamatu „Võrumaa laule ja lugusid“ jaoks. Koostöö Eesti Rahvaluulearhiiviga.
- toimetab veebiantoloogiasse „Eesti looduspärimus“ lisatavaid võro- ja tartukeelseid tekste. Koostöös Eesti Rahvaluule Arhiiviga.
- jätkab täieneva „Eesti murrete sõnaraamatu“ veebivariandis uute märksõnaartiklite läbivaatamist, et kõrvaldada vigu võro keele näidetes. Koostöö EKI-ga.

T-5.8. Perioodilise teadusajakirja väljaandmine ning teaduskonverentside korraldamine.

Võro Instituudi toimetised nr 40

Võro Instituudi toimetiste 2025. aasta numbri koostamine, toimetamine ja trükkiks ettevalmistamine. Võro Instituudi toimetiste 40. number peaks plaaniliselt trükist tulema oktoobris 2025. Vastutav täitja Sulev Iva.

Võru Instituudi sügiskonverents

Võru Instituudi igasügisene konverents tuleb teemal „Põlidsõq keeleq ja kultuuriq muutuisi aol. Põliskeeled ja -kultuurid muutuste ajal. Indigenous languages and cultures in the time of change“. Konverents toimub Võru Instituudis 31. oktoobril.

Korraldust koordineerivad Mariko Faster ja Evar Saar.

E-6. Vana-Võromaa muuseumidel on head tingimused võru kultuuri kogumiseks, säilitamiseks ja tutvustamiseks, et need oleks üle-eestiliselt hästi tuntud ja väärtustatud kohad Vana-Võromaa kultuuripärandiga tutvumiseks ning partneriteks võrokeste kogukonnale.

T-6.1. Vana- Võromaa muuseumide arengukava täitmise jälgimine.

Vana-Võromaa muuseumide 2025.a tööplaan vastavalt muuseumide arengukavale on esitatud **lisas 2**.

T-6.2. Vana- Võromaa muuseumidele eelarveliste vahendite taotlemine, jaotamine ja kasutamise kontrollimine.

T-6.3. Teavitustöö võrokeste kogukonnas, et Vana-Võromaa muuseumid on head kohad, kus tutvuda võrokeste ajalooliste kommete, rahvarõivaste ja muu kultuuripärandiga.

Vana-Võromaa muuseumide e-uudiskiri

Uudiskiri ilmub kord kuus, teavitades ette Vana-Võromaa Kultuurikojas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis, Karilatsi Vabaõhumuuseumis ja Mõniste Talurahvamuuseumis toimuvaid üritusi, näitusi, sündmusi ning tutvustab aeg-ajalt muuseumide püsiekspositsioonide hulka kuuluvaid põnevaid esemeid. Uudiskirja tekste toimetab Kaile Kabun.

Vastutav täitja Kersti Liloson.

Vana-Võromaa Kultuurikoja näitusega kaasnev väljaanne „Valdur Ohakas 100“

Koostaja Liis Pählapuu, kujundaja Peeter Laurits, keeleteimetaja Kaile Kabun.

Vastutav täitja Jana Huul.

E-7. Ettevõtjad ja muud huvilised näitavad uhkusega välja oma kohaliku toote päritolu või teenuse kohalikku eripära.

T-7.1. Ettevõtjate teavitamine, nõustamine ja koolitamine, kuidas tootmisel ja turundamisel kasutada kohalikku kultuuripärandit.

Vana-Võromaa kultuuripärandi alane koolitus ja nõustamine, keelenõu.

Soovijaid nõustatakse nii Võromaa rahvarõivaste, käsitöö kui kohaliku toidukultuuri küsimustes. Jooksvalt antakse keelenõu kõikidele soovijatele, sh ettevõtjatele.

Tellida saab loenguid ja esitlusi Vana-Võromaa kultuuripärandi kohta.

Kohaliku toidu kaubamärgi Uma Mekk komisjoni liige on Külli Eichenbaum. Mahukam toidupakkujate nõustamine on seoses Uma Meki gurmeenädalatega (menüüde tõlked võru keelde).

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

Käsitöötoodete konkurss ja meistrite loomingu näitused

Käsitööliste võrgustiku üks arendussuundi on tugitegevused käsitööliste piirkonna eripära kandvate toodete arendamiseks. Toimub nõustamine, ideede väljapakumine, viime läbi omapäratoodete loomise konkurssi, sel aastal on teemaks „Silmäilo“.

Ideekoja käsitüüesinduses korraldame erinevate meistrite loomingust mininäitusi eesmärgiga anda teistele meistritele ja ka huvilistele uusi ideid tootearenduseks.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum, kaastäitja Vilve Oja.

T-7.2. Kohalikku eripära esindavate ettevõtjate toodete või teenuste tutvustamine.

Vana-Võromaa kultuuriruumi esiletõstmine turismis

Koostööna piirkonna ettevõtetega ja organisatsioonidega on eesmärgiks Vana-Võromaa piirkonna tuntust ning mainet hoida (maine kasvatamiseks vahendid ja eestvedajad puuduvad, põgusad puutekohad on LE DMO tegevusega). Järjepidevalt tuleb tegelda:

- Vana-Võromaa kultuuripärandit esitlevate sündmuste esiletõstmine meedias, veebiturunduses;
- Kultuuripärandit esitlevate fotode pildipanga täiendamine esinduspiltidega, võimalusel uute video lühiklippide loomine;
- Kohaliku toidu võrgustiku Uma Mekk tegevustes võro keele ja kultuuripärandi esiletoomine;
- Võimalik tegevus: PEEK turismiprojekti raames kultuuripärandimarsruutide koostamisel nõustamine (vajab täpsustamist).

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa käsitöö kaubamärgiga toodete müük ja reklaam

Vana-Võromaa käsitöö kaubamärgiga tooted on esindatud suurematel sündmustel (Pärimustantsu festivali eelpidu, Seto Kuningriik, Lindora laat, Mardilaat Tallinnas Saku Suurhallis, riigikogus näitus-müük, jooksvalt lisanduvad pakkumised). Vana-Võromaa e-poes Uma Puut on esindatud kaubamärgiga käsitöö.

Vastutav täitja Vilve Oja, kaastäitja Külli Eichenbaum.

Vana-Võromaa saatkond Seto Kuningriigis

Juhul kui kutsutakse võrokeste esindust Seto Kuningriiki, mis toimub 2. augustil 2025 Saatses, läheme välja Vana-Võromaa saatkonnaga, kus tutvustatakse Vana-Võromaa kultuuripärandit: käsitöö, kohalik toit, võrukeelne kirjandus, muuseumid jms.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

T-7.3. Rahandusministeeriumile ettepaneku tegemine Vana-Võromaa regionaalarengu toetamise summade suurendamiseks.

Rahandusministeerium otsustas 2023.a aasta alguses, et jagab Vana-Võromaa regionaalarengu toetuseks senise iga-aastase 25000 eurot kolme maakonna vahel ja annab maakondade arenduskeskustele selle jagamiseks vabad käed, mis tähendab, et seni niigi väike toetus killustus veel väiksemateks tükkideks ja selle kasutamine ühiste eesmärkide nimel on veelgi keerulisem kui varasemalt. Kuid 2023 ja 2024. aastal saime koostöös kolme maakonna arenduskeskustega asja korda. 2025. aasta osas oli esmalt Rahandusministeeriumi otsus, et see arendusraha kaob üldse ära. Kui poliitukute survele raha siiski eelarvesse jäi, ei ole selle kasutamise võimalused veel teada.

Vastutav täitja Ivari Padar.

T-7.4. Vana-Võromaa kaubamärgi nähtavamaks muutmine ja kasutamise innustamine.

Vana-Võromaa uma jt samalaadsed märgid

Loodud on terve seeria sarnase kujundusega märke, mida saab erinevates valdkondades pruukida paikkondliku päritolu rõhutamiseks või esile tõstmiseks. Sümboolika kasutamise kohta info ja kasutusvalmis kujundatud failid on saadaval Võru Instituudi kodulehel: <https://wi.ee/tegemise/vana-voromaa-aronguprogramm/vana-voromaa-mark/>. Märgi olemasolu ja soovitusi kasutamiseks jagatakse sobivatel juhtudel nii ettevõtjatele kui arendustöötajatele.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

Vana-Võromaa käsitöö kaubamärk

Käsitöövõrgustiku ja Vana-Võromaa Käsitöö MTÜ tegevuste üks eesmärke on esile tõsta paikkonna meistrite ning loojate kvaliteetset tööd ja innustada neid liituma kaubamärgi kasutajatega pakkudes omaltpoolt tuge müügitgevusel ja nõustamist tootearenduses.

Veebruar-aprill toimub uute, kohaliku eripäraga käsitöötoodete loomise konkurss teemal Silmäilo. Tunnustatud tööde loojatele pakume osasaamist võrgustiku pakutavatest võimalustest.

Aastaringelt toimuvad võrgustiku käsitöölisele tugitegevused piirkonna eripära kandvate toodete arendamiseks (nõustamised, koolitused, kogemuste vahetamine).

Koostöö turismivaldkonnaga: kontaktide ja tellimuste vahendamine ettevõtjate, seltside ja käsitöölise vahel (töötubade korraldamise soovid, eritellimusel esemete tegemine, käsitöö tutvustamine jms), käsitöö vahendamine suvisel turismihooajal piirkonna müügipaikadesse.

Vastutavad täitjad Külli Eichenbaum ja Vilve Oja.

T-7.5. Jätkatakse käsitöö, turismi, kohaliku toidu, suitsusauna jt võrgustike toetamist, sh veebipoe Uma Puut (umapuut.ee) haldamist.

Suitsusaunaga seotud kultuuripärandi uurimine ja tutvustamine

Suitsusaunapärand on üks osa Vana-Võromaa kultuuripärandist, mida tuleb pildil hoida ning tegevustega toetada. Instituut on osaline Vana-Võromaa suitsusaunade koostöökogus, Külli Eichenbaum on koostöökogu infojuht ning koordineerib koostöökogu tegevusi.

2025. aastal on kavas koostööna:

- Tegelda suitsusaunade loenduse korraldamisega (töörühm moodustatud, juhib Külli Eichenbaum, kaastäitja Marko Puksing). VKKF kaudu tehtud toetuse taotlus ERK Vana-Võromaa meetmest (Markole töötasu ja osaliselt teavituskampaania kulusid); Kulkast kujundused ja klippide loomise kulu.
- Saunateemalise lauamängu tootmine ja müük (Võro Selts VKKF ja Võru Instituut);
- Kodulehe savvusann.ee jooksev toimetamine, uudiste kogumine ja avaldamine (aastaringi);
- Korraldada huvilistele nõustamist saunapärimuse või pärandiliste tegevuste osas;
- Osaleda UNESCO koostöövõrgustikus.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum

Vana-Võromaa käsitöövõrgustiku arendamine (vt ka tegevused T-7.1; T-7.2; T-7.4, T-8.7.).

Käsitööoskused on Vana-Võromaa kultuuripiirkonna põliskultuuri osa. Vana-Võromaa käsitöö põhineb siinsete meistrite põlvest põlve päritud oskustel – teadmistel. Valdconda arendame edasi nii arhailises kui ka tänapäevases võtmes: hoides pärandilisi käsitöötavasid ja sidudes neid tänapäevaste vajadustega. Tegevussuunad vastavalt valdkonna arengukavale ja 2025. aasta tegevused:

- Tugitegevused käsitööliste paikkonna eripäraste toodete arendamiseks (tootekonkurss Silmäilo);
- Vana-Võromaa käsitöötoodete müüki ja reklaami toetav tegevus (esindatus sündmustel, esinduse avatus ja e-poe müük);
- Käsitööliste omavaheline koostöö ja teadmiste edasiandmine (rahvarõivaste alane nõustamine, koolitused, ühistegevus);
- Koostöö turismivaldkonnaga (müügivõimalused turismikohtades, uued eripära-meened ja tooted);
- Käsitööd esile tõstvate ettevõtmiste ning loomakeskuste arendamine (tegevused Võru Ideekoja käsitöoesinduses).

Võrgustiku tegevuste toimimiseks on vajalik mitme partneri panus: Võru instituut taotleb Vana-Võromaa arendusprojektide toetusest 17000 eurot käsitöövõrgustiku arenduskulude katteks (koordinaatori töötasukulud, osaliselt sõidukulud). Vana-Võromaa Käsitöö MTÜ on taotlenud käsitööarenduse sisuliste tegevuste toetuseks toetust Vana- Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest 11185 eurot, Võru Linna kultuurirahastust on taotletud toetust tegevuskulude osaliseks katmiseks 6355 eurot (ideekoja ruumide kulu ja suvetöötaja töötasufond). Instituudi poolne panus on töötasufond 7330 euro ulatuses, MTÜ prognoosib omatulusid 6885 euro ulatuses (kaetakse turunduskulud, halduskulud, sõidukulud). Instituudi poolt on vastutav täitja Külli Eichenbaum, kaastäitja Vilve Oja.

E-8. Võrokeste kogukond tunnetab ennast ühise kultuuriruumi osana ja teeb omavahel koostööd.

T-8.1. Vana-Võromaal elavate ja tegutsevate inimestele arutelude korraldamine kultuuripärandi hoidmisest ja ühise kuvandi ülesehitamisest.

Võrokeste identiteeti tugevdavad ja kultuuripärandi hoidmist mõjutavad ettevõtmised

Võrokeste kogukonna poolt kokkukutsutuna toimus 2023. aastal I Võrokeste Kongress, kus võeti vastu otsused võru keele staatuse, võrokeste enesemääramise ja Vana-Võromaa elukeskkonna kohta (<https://vorokongress.ee/>). Kongressil valiti ka Võrokeste Kongressi Vanemate Kogu, mille ülesandeks on Võrokeste Kongressi otsuste elluviimine ja neile muul moel kaasaaitamine ning Võrokeste Kongressi esindamine. Instituut piirkondliku arendusorganisatsioonina abistab Võrokeste Kongressi Vanemate Kogu tööd. Üks kogukonda kaasav arutelu on VKVK poolt planeeritud toimuma võro keele nädalal Vt 1.1.

T-8.2. Vana-Võromaa piires kultuuri edendamisel ühiste tegutsemispõhimõtete kujundamine sarnaselt Läti eeskujule.

Vaja on analüüsida Läti vastavaid õigusakte. 2025. aastal tuleks see analüüs ette võtta. Vastutav täitja Ivari Padar.

T-8.3. Vana-Võromaa omavalitsuse loomise algatamiseks ettepanekute tegemine siseministeeriumile ja piirkonna kohalikele omavalitsustele.

Instituut toetab Vana-Võromaa ühise omavalitsuse algatamist, mis on Võrokõisi Kongressi Vanõmbide Kogo tegevusplaanides.

Vastutav täitja Ivari Padar.

T-8.4. Jätkatakse koostööd SAGA Kultuurileht Uma Lehe ja teiste võrukeelsete väljaannete väljaandmiseks.

Võrukeelse ajalehe Uma Leht kolleegiumi töös osalevad Külli Eichenbaum ja Evar Saar. Uma Lehe toimetuskolleegiumi liikmed on jooksvalt kursis lehe väljaandmisega, pakuvad välja kajastatavaid teemasid. Kaile Kabun on Uma lehe abitoimetaja. Evar kirjutab jätkuvalt peaaegu igasse UL numbrisse loo rubriigis „Priinime lugu“.

Võrukeelne Täheke

SAga Kultuurileht koostöös jätkatakse ka võrukeelse Tähekeste väljaandmist. 2025. aasta võrukeelne Täheke ilmub septembriks ja võtab arvesse, et on raamatuaasta. Vastutav täitja Mariko Faster.

T-8.5. Jätkatakse koostööd MTÜga Võro Selts VKKF võrukeelse laulupeo jt ürituste korraldamisel.

VII Uma Pido korraldamine vt ka p 1.6

Uma Pido protsessi läbiviimine (peo ettevalmistused mitme aasta jooksul) ja hea tulemuse saamine (võrokeste ühendava ja ülendava uma-tunde kõrghetked, kõigile osalejatele rõõmu ja rahulolu loov) senise finanatsmudeliga on äärmiselt keeruline ja kurnav nii peakorraldajale kui ka Võro Seltsile VKKF. Korraldustoimkonna kokkusaamiselt 30. okt 2024 puudusid mitmed olilised esindusisikud, tuleviku osas otsuseid vastu võtta ei saanud. Esimese poolaasta jooksul on vaja mitmete osapoolte võtmeisikute vahelisi kokkuleppeid järgmise peo normaalse rahastamise korraldamiseks. Kindlat paikapanekut vajab ka peo toimumisaeg.

T-8.6. Vana-Võromaa sümboolika, sh lipu kasutamise ärgitamine.

Sümboolikat püütakse kasutada võimalikult laialdaselt, soovitakse koostööpartneritele. Sümboolika info ja failid on vabalt kasutatavad ja kättesaadavad wi.ee kodulehelt (link otse avalehel), linki on jagatud piirkonna reklaamifirmadele ja sobival võimalusel ka ettevõtjatele.

Võrokõisi lippu on võimalik osta nii instituudist kui e-poest Uma Puut, kasutamise ärgitamise kampaania on võro keele nädalal, meeldetuletused nii emakeelepäeval kui ka teistel võro lipu päevadel. Lipupäevad on ära märgitud võro-eesti kakskeelsetes seinakalendrites. Saatkondade ja esindustelkide püstitamisel väliüritustel heisatakse alati ka võrokeste lipp. Suurematel seminaridel ja nõupäevadel soovitame hoida laual või silmapaistvas kohas võrokeste laualippu.

T-8.7. Vana-Võromaa kihelkodade rahvarõivaste kasutamise propageerimine ja muu arendustegevus võrokestele omase kultuuri igapäevase kasutamise laiendamiseks.

Vana-Võromaa rahvarõivaste alane nõustamine

Vana-Võromaa rahvarõivaste nõuandekoda asutati aastal 2021. a alguses Võru Instituudi ja MTÜ Vana-Võromaa Käsitüü koostööna, nõukoja esindusruum asub Vana-Võromaa Kultuurikoja Võrus Katariina allée 11. <https://rahvarõivad.ee/nouandekojad/vana-voromaa-rahvarõiva-nouandekoda>, kus on rõivaste väljapanek ja ülevaade piirkonna rahvarõivastest. Nõustamine ise toimub Vana-Võromaa Käsitüüesinduses, kus on koha peal nii materjalide näidised kui ka võimalused veebivaramu uurimiseks.

Aitame soovijatel saada selgust rahvarõivaste maailmas, nõustame kandmist, aitame kokku panna komplekte, leiame käsitöömeistrid, kes rõivad valmis teevad. Nõustamiste maht on aastate jooksul kasvanud, lisandunud on rohkem ajamahukamat nõustamist (komplektide tellimised). Soovijatele korraldame rahvarõivastesse rõivastumise esitlusi koos kandmiskombestiku tutvustusega. Nõustab käsitöökoordinaator Vilve Oja, teisi nõustajaid kaasatakse vastavalt vajadusele.

Vastutav täitja projekti juht Külli Eichenbaum, kaastäitja Vilve Oja.

Koostöö Eesti Rahvamuusikatöötlaste festivaliga Mooste Elohelü.

Rahvamuusikatöötlaste festivali Mooste Elohelü korraldustoimkonnas osaleb Urmas Kalla. Festival toimub 1.-2.08. Võistluskontserdi kohustuslikuks looks pakkus Urmas variante Võromaa rehepeksulauludest. Kui lugu kinnitatakse, korraldab Urmas koostöös Eesti Rahvaluulearhiiviga loo esitlemise festivali kodulehel. Tõlgib võro keelde festivaliga seotud tekste.

Vastutav täitja Urmas Kalla.

Koostöö kohaliku toidu kaubamärgi Uma Mekk võrgustikuga

Mahukam nõustamine on seoses Uma Meki gurmeenädalatega (aprill, oktoober) toidukohtade menüüde tõlkimisel võro keelde. Jooksvalt toimub ettevõtjate nõustamine pärandtoitude ja võrukeelse sõnavara osas. Kohaliku toidu kaubamärgi Uma Mekk komisjoni liige kultuuripärandi asjatundjana on Külli Eichenbaum.

T-8.8. Vanal-Võromaal ja sellest väljaspool Vana-Võromaad elavate võrokeste kogukondade toetamine ja sidemete hoidmine.

Ummamuudu infolisti haldamine (ka T-4.8)

List toimib aadressil list@ummamuudu.ee Aasta alguses on listis 307 aadressi. Jooksvalt tuleb listi lisada uusi liikmeid, aadresse välja vahetada, kultuuriruumi infot edasi saata, probleeme lahendada. Listi haldamisega tegeleb Külli Eichenbaum, haldusõigused on jagatud ka Tuuli Abelile.

Instituudi kodulehekülje ja Facebooki lehe täiendamine

Instituudi kodulehel olevat infot uuendatakse ja lehte täiendatakse valmivate tööde osas. Vastutav täitja Tuuli Abel.

Võru Instituudi Youtube'i kanali haldamine ning sinna videote lisamine. Videosid lisatakse ja korrastatakse vastavalt vajadusele. Vastutav täitja Tuuli Abel.

Instituudi osalemine erinevate töörühmade töös:

- Eesti põliskeelte koostöökogus osaleb Sulev Iva.
- Vabariigi Valitsuse kohanimenõukogu töös osaleb nõukogu liikmena Evar Saar.
- Eesti vaimse kultuuripärandi nõukogu liige on Külli Eichenbaum.
- TÜ Lõuna-Eesti keele ja kultuuriuuringute keskuse nõukogu liige on Külli Eichenbaum.
- Koostöö sihtasutusega Wikimedia Eesti Võrokeelse Vikipeedia arendamise osas. MTÜ Wikimedia Eesti korraldustoimkonnas osaleb Sulev Iva, kes on ka Wikipedia võrokeelse versiooni koordinaator.
- Võru Instituut on kaugtöövõrgustiku Kupland liige alates 2021. aastast, Triin Toom on instituudi esindaja Kuplandi võrgustikus.
- Võru Instituut on koostööpartner Võrokõisi Kongressi Vanõmbidõ Kogo Euroopa Liidu MARIO projektis "Indigenous Võro people of Estonia: from self-identification to official recognition". Sulev Iva osaleb õppereisil Hispaaniasse ja Portugali galeegi ja miranda keelekogukondadesse 8.–13. juunil.
- Võru Instituut teeb koostööd Seto Instituudi ja Setomaa muuseumidega.

Ilmselt jätkub mingil kujul, nt põliskeele aastakümne ürituste raames, aastal 2021 alanud koostöö asutusega Endangered Languages Project (ELP), eelkõige läbi Havai Ülikooli keeleteaduse osakonna – University of Hawai'i at Mānoa Department of Linguistics (USA, kontaktisik Anna Belew). Kontaktisik Sulev Iva.

Koostöö Euroopa keelelise võrdsuse võrgustikuga (ELEN - <https://elen.ngo>, kontaktisik Davyth Hicks), mille tulemusena on valminud andmebaas ja ülevaade Euroopa keelte keeletehnoloogilistest vahenditest ja ressurssidest, vt Euroopa keelevõrk (ELG) <https://live.european-language-grid.eu>. (otsinguga "Võro" leiab sealt ka võro keeletehnoloogilised vahendid ja ressursid). Projekti abiga loodetakse aastaks 2030 oluliselt suurendada Euroopa keelte vahelist digitaalset võrdsust. Kontaktisik Sulev Iva.

Ivari Padar
direktor

Esitatud teadusnõukogule 04.03.2025